

Νικομήδεια (Αρχαιότητα)

Summary :

Η Νικομήδεια, πρωτεύουσα του αυτόνομου βασιλείου της Βιθυνίας, χτίστηκε το 264 (ή 262) π.Χ. από το Νικομήδη Α΄ και πήρε το όνομά του. Μετά το τέλος των Μιθριδατικών πολέμων δημιουργήθηκε η νέα επαρχία Πόντου-Βιθυνίας και η Νικομήδεια έγινε μητρόπολη, ερίζοντας για την πρωτοκαθεδρία με τη γειτονική της Νίκαια. Κατά τη Ρωμαϊκή περίοδο διαδραμάτισε σημαντικό ρόλο σε διάφορα πολεμικά γεγονότα. Ο Διοκλητιανός την επέλεξε για αυτοκρατορική του πρωτεύουσα. Προς το τέλος της διακυβέρνησής του εξαπέλυσε μεγάλο διωγμό κατά των χριστιανών της πόλης, που συνεχίστηκε και από τους διαδόχους του. Λόγω της μεγάλης σεισμικότητας της περιοχής, η πόλη καταστράφηκε πολλές φορές.

Other Names

Izmit

Geographical Location

ΒΔ Μικρά Ασία

Historical Region

Βιθυνία

Administrative Dependence

επαρχία Πόντου - Βιθυνίας

1. Η Νικομήδεια στην Αρχαιότητα

Η Νικομήδεια, το σημερινό Izmit, στη βόρεια ακτή του κόλπου του Αστακού (Izmit Körfezi) ιδρύθηκε το 264 (κατ' άλλους το 262) π.Χ. από το βασιλιά [Νικομήδη Α'](#) της [Βιθυνίας](#). Καθώς σκοπός του βασιλιά ήταν να ξαναχτίσει στην ουσία την κατεστραμμένη από το [Λυσίμαχο](#) πόλη του Αστακού, η θέση που είχε επιλεγεί ήταν αυτή της παλιάς πόλης. Οι θεοί όμως είχαν αποφασίσει αλλιώς, σύμφωνα με τις αρχαίες πηγές. Κατά τη θυσία που πρόσφερε ο Νικομήδης, το όρνεο που άρπαξε το σφάγιο από το βωμό πέταξε στην απέναντι ακτή του κόλπου του Αστακού, στα ερείπια της αρχαίας Ολβίας.¹ Στο σημείο εκείνο χτίστηκε η πόλη.² Ωστόσο, κατά μία πιο ορθολογική εξήγηση, ο Νικομήδης απλώς ακολούθησε τον ιδρυτή της βασιλικής δυναστείας της Βιθυνίας, το Ζιποίτη,³ ο οποίος είχε οικοδομήσει εκεί μια άλλη πόλη, το Ζιποίτιον.⁴ Ο Νικομήδης την εποίκισε διά του συνοικισμού, μεταφέροντας εκεί τους κατοίκους του Αστακού, και την καθιέρωσε ως δυναστική του πρωτεύουσα.⁵

Η πόλη χτίστηκε αμφιθεατρικά πάνω από τη θάλασσα. Στο βόρειο και ψηλότερο τμήμα της ανεγέρθηκαν τα βασιλικά ανάκτορα. Στη χαμηλότερη ζώνη βρίσκονταν τα δημόσια κτήρια, καθώς και οι ιδιωτικές κατοικίες, χτισμένες σε ορθογώνιες «νησίδες». Τέλος, στις όχθες της θάλασσας βρίσκονταν οι εκτεταμένες λιμενικές εγκαταστάσεις. Η πόλη περιβαλλόταν από ισχυρό τείχος, που κατέληγε στην οχυρωμένη ακρόπολη.

Η δομή αυτή της πόλης φαίνεται πως διατηρήθηκε μέχρι την Ύστερη Αρχαιότητα. Τον 3ο αιώνα ο [Διοκλητιανός](#) επέλεξε τη Νικομήδεια για αυτοκρατορική πρωτεύουσα και φρόντισε να την αναδιοργανώσει και να την αναδείξει σε πόλη αντάξια ενός αυτοκράτορα. Έχτισε λαμπρό ανακτορικό συγκρότημα, πιθανότατα στη θέση όπου αιώνας πριν είχαν οικοδομηθεί και τα ανάκτορα των ηγεμόνων της Βιθυνίας, στην

Νικομήδεια (Αρχαιότητα)

άνω πόλη.

2. Ιστορία

Ως πρωτεύουσα του βιθυνικού βασιλείου η Νικομήδεια έγινε συχνά το θέατρο μαχών και αντικείμενο πολιορκίας. Επί των βασιλέων Νικομήδη Α' (280-255 π.Χ.), Ζιαήλα (255-230 π.Χ.) και [Προυσία Α'](#) (230-182 π.Χ.), η ακμή του κράτους και η ισχύς της δυναστείας ήταν αδιαμφισβήτητη. Όμως κατά την ύστερη περίοδο της βασιλείας του [Προυσία Β'](#), ο γιος του Νικομήδης, τον οποίο ο Προυσίας είχε παραγκωνίσει λόγω της δημοτικότητάς του, συμμάχησε με τον [Ατταλο Β'](#) της [Περγάμου](#) προκειμένου να τον ανατρέψει. Το 149 π.Χ. ο Προυσίας οχυρώθηκε στη Νικομήδεια για να αμυνθεί. Οι πολίτες, δυσαρεστημένοι προφανώς με τη διακυβέρνησή του, άφησαν το Νικομήδη Β' και το στρατό του να μπουκ στην πόλη και να σκοτώσουν το βασιλιά, που είχε καταφύγει κέκτης στο ναό του Δία. Ο Νικομήδης Β' βασίλευσε με επιτυχία ως το 128 π.Χ. Οι διάδοχοί του όμως, [Νικομήδης Γ' Ευεργέτης](#) και [Νικομήδης Δ' Φιλοπάτωρ](#), αναλώθηκαν σε δυναστικές κρίσεις και οδήγησαν το βασίλειο της Βιθυνίας στην παρακμή του. Λόγω της γειτνίασης με τον Πόντο, και παρά το γεγονός ότι οι ηγεμόνες της ακολουθούσαν φιλορωμαϊκή πολιτική, η Βιθυνία αναμείχθηκε στους Μιθριδατικούς πολέμους. Κατά τον [Α' Μιθριδατικό πόλεμο](#) ο Ύπατος Βαλέριος Φλάκος από τη Φίμπρια κατέφυγε στη Νικομήδεια για προστασία. Εκεί όμως δολοφονήθηκε. Οι στρατιώτες του, που είχαν απωθηθεί στο Βυζάντιο, αντεπιτέθηκαν, κατέλαβαν την πόλη και τη λεηλάτησαν. Με το θάνατο του Νικομήδη Δ' Φιλοπάτορος η Βιθυνία περιήλθε και τυπικά στη Ρώμη. Στον [Γ' Μιθριδατικό πόλεμο](#), κατά τη διάρκεια της υποχώρησής του μετά την καταστροφική εκστρατεία του 73/72 π.Χ., ο [Μιθριδάτης ΣΤ'](#) πολιορκήσε τη Νικομήδεια και την κατέλαβε, προσπαθώντας να αναχαιτίσει από εκεί τις ρωμαϊκές στρατιές.

Με το τέλος του τελευταίου Μιθριδατικού πολέμου η Νικομήδεια άρχισε να κόβει νομίσματα για τη ρωμαϊκή επαρχία Βιθυνίας. Το 29 π.Χ. οι Νικομηδείς αφιέρωσαν ναό στον [Αύγουστο](#), που αποτέλεσε και το κέντρο του Βιθυνικού Κοινού, το οποίο ιδρύθηκε σχεδόν ταυτόχρονα. Εκεί διοργανώνονταν και αθλητικοί αγώνες για να λαμπρύνουν τις συνεδρίες του κοινού, όποτε αυτές λάμβαναν χώρα. Κατά τη Ρωμαϊκή περίοδο, η Νικομήδεια ανταγωνιζόταν με τη [Νίκαια](#) για την πρωτοκαθεδρία στην καινούρια [επαρχία Πόντου-Βιθυνίας](#). Πάντως σε πολλές επιγραφές, που καλύπτουν την περίοδο από τα μέσα του 1ου έως τα μέσα του 2ου αι. μ.Χ., η Νικομήδεια κατονομάζεται μητρόπολις και πρώτη πόλη της Βιθυνίας και του Πόντου, τίτλο που η Νίκαια δε φαίνεται να έφερε.⁶

Την περίοδο 109-111 ο αυτοκράτορας [Τραϊανός](#) έστειλε τον [Πλίνιο το Νεότερο](#) ως κυβερνήτη της επαρχίας Πόντου-Βιθυνίας, που υπαγόταν απευθείας στον αυτοκράτορα.⁷ Ο Πλίνιος, που είχε κληρονομήσει το συγγραφικό ταλέντο του θείου του, φυσιοδίφη και γεωγράφου [Γάιου Πλίνιου του Πρεσβύτερου](#), επιδόθηκε με ζήλο στα καθήκοντά του και κυρίως στην ενημέρωση του αυτοκράτορα για ό,τι συνέβαινε στην επαρχία. Οι επιστολές του προς τον Τραϊανό σώζονται δίνοντας αρκετές πληροφορίες για θέματα διοίκησης, αλλά και καθημερινής ζωής στην επαρχία αλλά και την πόλη της Νικομήδειας. Πληροφορούμαστε έτσι πως ο Τραϊανός δεν είχε σε μεγάλη εκτίμηση τους κατοίκους της πόλης, γιατί, παρά τη φαινομενική πίστη τους στον αυτοκράτορα, έτειναν σε συνωμοσίες.⁸ Μαθαίνουμε επίσης για την τύχη δύο σημαντικών δημόσιων έργων: το πρώτο ήταν ένα υδραγωγείο, το οποίο χρησίμευε μάλλον για τη λαθραία μεταφορά χρημάτων στα θησαυροφυλάκια των προκατόχων του Πλίνιου παρά για τη μεταφορά νερού στην πόλη, αφού παρά τα 3,5 εκατομμύρια σηστέρισους που είχαν δαπανηθεί το έργο δεν είχε ολοκληρωθεί.⁹ Το δεύτερο, αντίθετα, ήταν η επιτυχημένη εκσκαφή ενός καναλιού, με το οποίο η παρακείμενη λίμνη της Νικομήδειας (σημ. Sabanca Göl)

Νικομήδεια (Αρχαιότητα)

ενωνόταν πλέον με τη θάλασσα.¹⁰

Το 120 η πόλη σχεδόν ισοπεδώθηκε από σεισμό. Ο αυτοκράτορας [Αδριανός](#) έδωσε γενναία δωρεά για την ανοικοδόμησή της και σε αντάλλαγμα η πόλη τον τίμησε, φέροντας έκτοτε το επίθετο «Αδριανή» και αφιερώνοντας τιμητικές επιγραφές στον αυτοκράτορα.¹¹ Άλλωστε η Νικομήδεια ήταν η ιδιαίτερη πατρίδα του επιστήθιου φίλου του [Αοριανού](#), μαθητή του Επίκτητου και ιστορικού των εκστρατειών του Μεγάλου Αλεξάνδρου. Ενδέχεται μάλιστα ο Αδριανός να επισκέφθηκε την πόλη κατά τη διάρκεια της περιήγησής του στη Μικρά Ασία, το 123, αν και δεν υπάρχουν σαφείς μαρτυρίες ή ενδείξεις, όπως συμβαίνει για παράδειγμα στην [Κύζικο](#).

Η Νικομήδεια γνώρισε περίοδο ευημερίας την περίοδο των Σεβήρων. Στη διαμάχη μεταξύ του [Σεπτίμιου Σεβήρου](#) και του Πεσκέννιου Νίγηρα η πόλη υποστήριξε τον Σεβήρο και φρόντισε να διακηρύξει την πίστη της στον αυτοκράτορα με αναθηματικές επιγραφές αφιερωμένες σε εκείνον, τη γυναίκα του Ιουλία Δόμνα και το γιο τους Καρακάλλα. Η επιλογή αυτή ίσως να οφειλόταν και στη γνωστή αντιπαράθεση με τη Νίκαια, η οποία είχε υποστηρίξει το Νίγηρα. Σε ανταπόδοση των εκδηλώσεων αυτών αφοσίωσης, η πόλη πήρε τον τίτλο «Σεβηριανή», ενώ ο [Καρακάλλας](#), όταν έγινε αυτοκράτορας, χάρισε στη Νικομήδεια ένα τεράστιο συγκρότημα λουτρών, το οποίο εσφαλμένα έχει ονομαστεί Θέρμες του Αντωνίνου Πίου. Οι θέρμες αυτές καταστράφηκαν αρκετές φορές, λόγω των σεισμών, και επισκευάστηκαν τόσο από το Διοκλητιανό όσο και από τον [Ιουστινιανό](#). Νομισματικές ενδείξεις μαρτυρούν ότι επί Καρακάλλα διοργανώθηκαν και νέες τελετές και αθλητικοί αγώνες, τα Ακτια Πύθια και τα Δημήτρια. Το 214 ή 215, κατά τη διάρκεια της περιοδείας του στη Μικρά Ασία, ο Καρακάλλας πρέπει να επισκέφθηκε τη Νικομήδεια. Ίσως μάλιστα να διαχείμασε εκεί με το στρατό του πριν ξεκινήσει την εκστρατεία του κατά των Πάρθων.

Λίγα χρόνια αργότερα το ανατολικό τμήμα της αυτοκρατορίας συνταράχθηκε από την αποστασία του Μακρίνου. Ο σφετεριστής αυτοκράτορας κατευθύνθηκε αρχικά προς τη Νικομήδεια, αλλά στη συνέχεια διέφυγε, ενώ ο σύμβουλός του Βασιλίνος οδηγήθηκε στην πόλη και εκτελέστηκε εκεί.¹²

Τον 3ο αιώνα, ωστόσο, η Νικομήδεια άρχισε να χάνει την αίγλη της. Το 258 υπέστη επιδρομή από στίφη [Γότθων](#) που θέλησαν να επεκταθούν στη Μικρά Ασία, αλλά δεν μπόρεσαν να περάσουν το φυσικό εμπόδιο του ποταμού Ρυνδάκου. Σύμφωνα με το Ζώσιμο,¹³ οι κάτοικοι, ειδοποιημένοι για την επιδρομή, είχαν προλάβει να διαφύγουν, αλλά η πόλη λεηλατήθηκε και πολλά κτήρια καταστράφηκαν. Δέκα χρόνια αργότερα ένας ακόμα καταστροφικός σεισμός χτύπησε την πόλη. Η Νικομήδεια θα είχε ενδεχομένως οδηγηθεί σε σταδιακή παρακμή, αν ένα σημαντικό πολιτικό γεγονός δεν λάμβανε χώρα στα περιχώρά της. Συγκεκριμένα, στις 20 Νοεμβρίου του 284, σε ένα ύψωμα 3.000 χλμ. έξω από την πόλη, το ρωμαϊκό στρατεύμα αναγόρευσε αυτοκράτορα το στρατιωτικό διοικητή Διοκλή, μετέπειτα Διοκλητιανό, ο οποίος ανέλαβε να εκδικηθεί το θάνατο του νόμιμου αυτοκράτορα Νουμεριανού. Ο Διοκλητιανός δε στάθηκε αγνώμων προς την πόλη. Για να τιμήσει το γεγονός της αναγόρευσής του, αλλά ακόμη περισσότερο επειδή συνειδητοποίησε τη σπουδαιότητα του ανατολικού συνόρου, όπου είχε αναβιώσει ο περσικός κίνδυνος από τους Σασσανίδες, μετέφερε το κέντρο βάρους της διοίκησής του ανατολικά και ανακήρυξε τη Νικομήδεια αυτοκρατορική πρωτεύουσα. Τιμητικά μάλιστα της έδωσε και τον τίτλο της ρωμαϊκής *colonia*.¹⁴ Η πόλη ξαναχτίστηκε με τη μεγαλοπρέπεια που της άρμοζε. Καταρχήν οχυρώθηκε με ισχυρά και εντυπωσιακά τείχη, για να μπορεί να αντιστέκεται στις επιδρομές. Στην πόλη ιδρύθηκε εργοστάσιο όπλων, που κατασκεύαζε κυρίως ασπίδες και πανοπλίες και ήταν σε λειτουργία έως τον 7ο αιώνα. Εκτός από τον πόλεμο όμως ο Διοκλητιανός μερίμνησε και για τα έργα της ειρήνης και της

Νικομήδεια (Αρχαιότητα)

τροφής: έτσι επισκεύασε τα λουτρά, ανήγειρε αμφιθέατρο και μια βασιλική. Επίσης την περίοδο εκείνη λειτούργησε στην πόλη νομισματοκοπείο με χρυσές, αργυρές και χάλκινες κοπές, έτσι ώστε να μπορεί να ανεφοδιάζει όλη τη Διοίκηση Πόντου.¹⁵ Σε περίοπτη θέση στην πόλη χτίστηκαν τα αυτοκρατορικά ανάκτορα, ένα επιβλητικό παλάτι με την αυστηρότητα που χαρακτήριζε τον ίδιο το Διοκλητιανό. Το 303, μόλις ξέσπασαν οι [διωγμοί](#) κατά των χριστιανών, που έμελλαν να είναι οι σκληρότεροι και πιο μακροχρόνιοι της αυτοκρατορίας, το παλάτι πυρπολήθηκε και ο εμπρησμός αποδόθηκε στους χριστιανούς. Σε αντίποινα κατεδαφίστηκε ο καθεδρικός ναός.

Τα γεγονότα αυτά τα εξιστορεί λεπτομερώς ο ρήτορας Λακτάντιος, τον οποίο ο Διοκλητιανός είχε καλέσει για να διδάξει λατινικά στην αυτοκρατορική αυλή. Ωστόσο, η εικόνα που μας παρουσιάζει είναι μονομερής και διαστρεβλωμένη ενδεχομένως, καθώς ο Λακτάντιος, χριστιανός ο ίδιος, καταδίκασε τους διωγμούς, συμπάσχοντας με τους διωκόμενους χριστιανούς.

Την επόμενη χρονιά, ο Διοκλητιανός μετέβη στη Ρώμη για να εορτάσει εκεί την 20ή επέτειο της αναγόρευσής του. Επιστρέφοντας στη Νικομήδεια ανακοίνωσε την απόφασή του να παραιτηθεί από το αυτοκρατορικό αξίωμα, μαζί με το συναυτοκράτορά του Μαξιμιανό, μία άκρως πρωτοποριακή απόφαση, τη στιγμή που το αξίωμα ήταν ισόβιο και κληρονομικό. Στη συνέχεια, ο Διοκλητιανός αποσύρθηκε στη γενέτειρά του, τη Δαλματία, και στο νέο παλάτι που είχε χτίσει για τον εαυτό του στο Σπαλάτο. Την επόμενη δεκαετία η Νικομήδεια έμελλε να γίνει εν μέρει το θέατρο των σκληρών εμφύλιων πολέμων μεταξύ των διαδόχων του Διοκλητιανού και του Μαξιμιανού. Το 324 μάλιστα ο νικητής των εμφύλιων πολέμων Κωνσταντίνος γιόρτασε εκεί την εικοσαετηρίδα του από την αναγόρευσή του σε καίσαρα.

Το 330 όμως ο αυτοκράτορας [Κωνσταντίνος](#) εγκαινίασε τη δική του αυτοκρατορική πρωτεύουσα, τη Νέα Ρώμη ή Κωνσταντινούπολη. Η κοντινή απόσταση μεταξύ των δύο πόλεων έβαλε τη Νικομήδεια στη σκιά της Κωνσταντινούπολης. Από ειρωνεία της τύχης, ήταν και πάλι έξω από τη Νικομήδεια, στο χωριό Αχυρον, όπου ο Κωνσταντίνος άφησε την τελευταία του πνοή, αφού προηγουμένως είχε βαπτιστεί χριστιανός από τον επίσκοπο της πόλης Ευσέβιο.

Παρά το γεγονός ότι πολιτικά και διοικητικά πέρασε σε δεύτερη μοίρα, η πόλη εξακολούθησε να έχει σημαντική πνευματική ζωή, κυρίως λόγω της ονομαστής σχολής ρητορικής και φιλοσοφίας που λειτουργούσε εκεί. Στη δεκαετία του 340 η ακτινοβολία της σχολής ξεπέρασε κάθε προηγούμενο, αφού η σύγκλητος κάλεσε να διδάξει εκεί το [Λιβάνιο](#), το διάσημο Αντιοχέα ρήτορα και έναν από τους τελευταίους εκπροσώπους της κλασικής παιδείας. Μάλιστα τη διετία 344-345 ο μελλοντικός αυτοκράτορας Ιουλιανός, ξάδερφος του διαδόχου του Μεγάλου Κωνσταντίνου, Κωνσταντίου, παρέμεινε στην πόλη για να παρακολουθεί εξ αποστάσεως τα μαθήματα του Λιβάνιου (στέλνοντας δηλαδή κάποιον άλλο στη θέση του να κρατά σημειώσεις), καθώς ο ίδιος απαγορευόταν ρητά να παρευρίσκεται σε διδασκαλεία εθνικών. Εκεί μάλιστα γνωρίστηκε με το μετέπειτα πνευματικό καθοδηγητή του Μάξιμο Εφέσιο.

Το 358 η [Νικομήδεια](#) επλήγη από νέο καταστροφικό σεισμό. Όταν δύο χρόνια αργότερα ο Ιουλιανός έγινε αυτοκράτορας, για να δείξει την ευγνωμοσύνη του προς την πόλη που του έδωσε τα πνευματικά φώτα, πρόσφερε γενναίες αυτοκρατορικές δωρεές για την ανοικοδόμησή της. Το 363 όμως ένας νέος καταστροφικός σεισμός ολοκλήρωσε το έργο του προηγούμενου. Πλέον όμως ο Ιουλιανός δε ζούσε για να επανορθώσει τις ζημιές. Η πόλη παρήκμασε, ενώ οι σεισμικές δονήσεις συνέχισαν το καταστροφικό τους έργο, με

Νικομήδεια (Αρχαιότητα)

σημαντικότερους [σεισμούς](#) αυτούς στις αρχές του 5ου αιώνα επί Θεοδοσίου Β', στα μέσα του 5ου επί Ζήνωνα και στα μέσα του 6ου αιώνα.

3. Θρησκεία

Οι ηγεμόνες της Βιθυνίας είχαν υιοθετήσει το ελληνικό πάνθεο. Προστάτης της πόλης και της δυναστείας ήταν μάλλον ο Δίας Στράτιος, ο οποίος εικονιζόταν στον εμπροσθότυπο των νομισμάτων που έκοψε ο Προυσίας Α'. Ο ναός του πρέπει να βρισκόταν στην άνω πόλη, κοντά στα ανάκτορα. Γνωρίζουμε επίσης με βεβαιότητα την ύπαρξη ναού αφιερωμένου στη Μεγάλη Μητέρα στην περιοχή της αγοράς. Το 29 π.Χ., όπως προαναφέρθηκε, η Νικομήδεια έγινε νεωκόρος, αφιερώνοντας ναό στον Οικταβιανό Αύγουστο, τον οποίο μάλιστα πλαισίωσε με τελετές και αθλητικούς αγώνες.

Μετά το θάνατο του [Αντίνοου](#), ευνοούμενου του αυτοκράτορα Αδριανού, θεσμοθετήθηκε η λατρεία του ως ήρωα σε διάφορες πόλεις της αυτοκρατορίας. Η Νικομήδεια ήταν σίγουρα μεταξύ αυτών, αφού ο Αντίνοος καταγόταν από τη Βιθυνία. Νομισματικές μαρτυρίες επιβεβαιώνουν τον αφηρωισμό του νεαρού Βιθύνιου, ο οποίος εικονίζεται σε χρυσά νομίσματα με την επιγραφή «ήρωος Αντινούου».¹⁶

Την εποχή του [Κόμμοδου](#) (180-192), ο Σαότερος, θαλαμηπόλος του αυτοκράτορα, ο οποίος καταγόταν από τη Νικομήδεια, μεσολάβησε ώστε η πόλη να αφιερώσει ναό και να αποδώσει θεϊκές τιμές και σε αυτό τον αυτοκράτορα. Λόγω της μετέπειτα δυσμένειας του αυτοκράτορα, ελάχιστα στοιχεία μάς σώζονται για τις σχετικές τελετές και τη διοργάνωση αθλητικής γιορτής,¹⁷ ωστόσο έκτοτε η πόλη έφερε τον τίτλο της «δισ νεωκόρου».¹⁸

Ο χριστιανισμός είχε ήδη διαδοθεί και βρει απήχηση στη Νικομήδεια στις αρχές του 2ου αιώνα. Η μαρτυρία του Πλίνιου για τις κατηγορίες και τις δίκες εναντίον των χριστιανών της Βιθυνίας είναι ιδιαίτερα διαφωτιστική. Σύμφωνα με τις επιστολές του προς τον Τραιανό, οι χριστιανοί κατηγορούνταν από τους κατοίκους ότι έκαναν όργια και μαγικές τελετές, αλλά κατά τη γνώμη του τα στοιχεία δεν αποδείκνυαν τέτοιες ένοχες πράξεις. Αυτό όμως που αντέβαινε στη ρωμαϊκή τάξη ήταν η άρνησή τους να θυσιάσουν στον αυτοκράτορα και για το λόγο αυτό προέβαινε σε τιμωρίες των χριστιανών.

Κατά το α' μισό του 4ου αιώνα, η φυσιογνωμία που δέσποζε στη θρησκευτική ζωή της πόλης ήταν ο επίσκοπος της Ευσέβιος. Μαθητής του [Λουκιανού](#), μάρτυρα στην Αντιόχεια, είχε ασπαστεί το δόγμα του αρειανισμού. Διατηρούσε στενές φιλικές σχέσεις με την Κωνσταντία, αδελφή του Μεγάλου Κωνσταντίνου και σύζυγο του Λικίνιου. Έτσι είχε καταφέρει να διεισδύσει στο αυτοκρατορικό περιβάλλον και ήταν φυσικά αυτός που βάπτισε τον Κωνσταντίνο στο νεκροκρέβατό του. Η ενεργός υποστήριξή του προς τον Άρειο και τις απόψεις του έστρεψε εναντίον του τον επίσκοπο Αλεξανδρείας Αλέξανδρο. Όμως ο Ευσέβιος βρήκε υποστήριξη από σημαντικούς Πατέρες της Μικράς Ασίας, μεταξύ αυτών και ο ομώνυμος του Ευσέβιος Καισαρείας, στον οποίο χρωστούμε και την παράθεση αρκετών ιστορικών στοιχείων που αφορούν την αρειανική κρίση. Δημιούργησε έναν κύκλο οπαδών, τους «περί τον Ευσέβιον», που αποτέλεσαν τους βασικούς εκπροσώπους του αρειανισμού ακόμη και μετά το θάνατο του Αρείου, μεταφέροντας τη θρησκευτική κρίση και στη Ρώμη και εμπλέκοντας το νέο αυτοκράτορα Κωνσταντίνο, ο οποίος αποδέχθηκε το αρειανό δόγμα. Ο Ευσέβιος της Νικομήδειας πέθανε το 341, λίγο μετά τη σύνοδο της Αντιόχειας, κατά την οποία πολλοί εκκλησιαστικοί εκπρόσωποι και επίσκοποι αποδέχθηκαν τις απόψεις του Ευσέβιου και εναντιώθηκαν ανοιχτά στις αποφάσεις της [Οικουμενικής Συνόδου](#)

Νικομήδεια (Αρχαιότητα)

[της Νίκαιας.](#)

4. Αρχαιολογία

Δυστυχώς τόσο οι σεισμοί όσο και η μαζική ανοικοδόμηση και εκβιομηχάνιση της πόλης στη διάρκεια του 20ού αιώνα έχουν συντελέσει στην ολοκληρωτική εξάλειψη των αρχαιολογικών μνημείων της πόλης. Σήμερα το μόνο δείγμα της Ρωμαϊκής περιόδου είναι η νεκρόπολη του Gültepe, 2 χλμ. έξω από την πόλη, όπου έχουν αποκαλυφθεί κυρίως τάφοι της Ρωμαϊκής περιόδου με κτερίσματα και μια βυζαντινή υπόγεια κατασκευή, ταφικού μάλλον χαρακτήρα. Ωστόσο, στην περιοχή έχουν ανακαλυφθεί σε τυχαίες ανασκαφές αρκετές ελληνικές και λατινικές επιγραφές, κυρίως Ρωμαϊκών χρόνων, από τις οποίες αντλούμε σημαντικά στοιχεία για τη ζωή της πόλης και κυρίως για τους αξιωματούχους που πέρασαν από εκεί. Επιγραφές αλλά και αρχιτεκτονικά μέλη ή γλυπτά σώζονται ενσωματωμένα σε μεταγενέστερα κτήρια, όπως το Sirri Pasha Köskü.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν και τα αμυντικά τείχη της πόλης, καθώς διακρίνονται σε διάφορες φάσεις.¹⁹ Φαίνεται πως η χάραξη των τειχών δε μεταβλήθηκε σημαντικά με το πέρασμα των αιώνων, με αποτέλεσμα σε αρκετά σημεία να είναι εμφανή τα ελληνιστικά, υστερορωμαϊκά ή βυζαντινά τμήματα. Η ελληνιστική τοιχοποιία ξεχωρίζει, καθώς υπερτερεί το ισόδομο σύστημα με τους καλά λαξευμένους λίθους. Εμφανή επίσης είναι τα τμήματα του τείχους του Διοκλητιανού, το οποίο όμως στο μεγαλύτερο μέρος του καταστράφηκε από σεισμό το 358 και δεν επισκευάστηκε παρά μόνο μετά τον 7ο αιώνα (ή και αργότερα), καθώς η Νικομήδεια είχε χάσει πια τη στρατηγική της σημασία. Η επόμενη σημαντική οικοδομική φάση του τείχους είναι αυτή της περιόδου των Κομνηνών και ιδιαίτερα του Μανουήλ Κομνηνού. Κατά τη διάρκεια του 13ου αιώνα, λόγω της πτώσης της Κωνσταντινούπολης στους Φράγκους, η Νικομήδεια οχυρώθηκε επανειλημμένα από τους Λασκάρηδες και τους Βατάτζηδες. Τέλος, οχυρωματικές επεμβάσεις έγιναν και από τους Οθωμανούς, αφού η πόλη καταλήφθηκε στα χρόνια του Ορχάν. Εξαιτίας των αλεπάλληλων αυτών φάσεων τα τείχη αποτελούν σημαντικό μνημείο οχυρωματικής αρχιτεκτονικής.

Στον τομέα της τέχνης, από την άλλη πλευρά, η Νικομήδεια φαίνεται ότι διακρίθηκε στη γλυπτική. Αν και τα δείγματα είναι ακόμη λίγα για να μπορούμε να μιλούμε για σχολή της Νικομήδειας (όπως αντίστοιχα μιλούμε για τη σχολή της Περγάμου ή άλλων πόλεων), κάποια έργα, όπως η προτομή του Αντωνίνου Πίου ή η περίφημη «Τύχη της Προουσιάδας παρά τω Υπίω», φανερώνουν ιδιαίτερη ωριμότητα των εργαστηρίων και των μεμονωμένων καλλιτεχνών της Νικομήδειας, με έντονη διάθεση για απόδοση μαλακών λεπτομερειών.²⁰ Ωστόσο, στον τομέα αυτό οι έρευνες έχουν ακόμη να δείξουν πολλά.

1. Βλ. Μέμνων 12.1: «Ο δε Νικομήδης εις λαμπράν ευδαιμονίαν αρθείς πόλιν εαυτώ ομόνυμον ανεγείρει άντικρυ Αστακού».
2. Ωστόσο, η επιλογή της θέσης αποδείχθηκε λανθασμένη, διότι, αν και ήταν σημαντική από στρατηγική και εμπορική άποψη, υπήρξε εξαιρετικά σεισμογενής. Σεισμοί έπληξαν τη Νικομήδεια σε αρκετές χρονικές στιγμές της ιστορίας της, με πιο πρόσφατο τον καταστροφικό σεισμό του Αυγούστου του 1999.
3. Ο Ζιποίτης είχε συμμαχήσει με την Ηράκλεια του Πόντου επιτυγχάνοντας ένα αποφασιστικό χτύπημα κατά του Αντίγονου Μονόφθαλμου, λίγο πριν από την τελειωτική του ήττα στην Ιψό, περίπου το 282 π.Χ. Η χρονολογία αυτή αποτέλεσε και την αφετηρία του ημερολογίου της Βιθυνίας.
4. Την εκδοχή αυτή αναφέρουν κυρίως συγγραφείς της Πρώιμης και Ύστερης Ρωμαϊκής περιόδου, όπως ο Πausανίας, ο Ευσέβιος Καισαρείας και ο Λιβάνιος. Βλ. και Fernoux, H.-R., *Notables et élites des cités de Bithynie aux époques hellénistique et romaine, IIIe s. av. J.-C. – IIIe s. ap. J.-C.*, TMO

Νικομήδεια (Αρχαιότητα)

(Lyon 2004).

5. Αρριανός, *Βιθυνικά*, απόσπ. 63.
6. Βλ. για παράδειγμα *CIG* 1720, εποχής Αδριανού: «η μητρόπολις και πρώτη Βειθυνίας Πόντου Αδριανή Νεοκόρος Νικομήδεια, ιερά και άσυλος, φίλη και σύμμαχος [ά]ν[ω]θεν τωι Δήμωι των Ρωμαίων». Επίσης *CIG* 3771.
7. Οι επαρχίες της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας διακρίνονταν σε συγκλητικές και αυτοκρατορικές. Τις πρώτες διοικούσαν οι ανθύπατοι, ενώ τις δεύτερες οι ειδικοί απεσταλμένοι του αυτοκράτορα (*legati Augusti*).
8. Για το λόγο αυτό ο Τραϊανός αρνείται την αποστολή πυροσβεστικής δύναμης στην πόλη, φοβούμενος ότι θα τη χρησιμοποιούσαν και αυτή για όχι αγαθούς σκοπούς. Κλεώνυμος, Μ. – Παπαδόπουλος, Χ., *Βιθυνικά, ή επίτομος μονογραφία της Βιθυνίας και των πόλεων αυτής* (Κωνσταντινούπολη 1867), επ. αρ. 33.
9. Κλεώνυμος, Μ. – Παπαδόπουλος, Χ., *Βιθυνικά, ή επίτομος μονογραφία της Βιθυνίας και των πόλεων αυτής* (Κωνσταντινούπολη 1867), επ. αρ. 37, 38.
10. Κλεώνυμος, Μ. – Παπαδόπουλος, Χ., *Βιθυνικά, ή επίτομος μονογραφία της Βιθυνίας και των πόλεων αυτής* (Κωνσταντινούπολη 1867), επ. αρ. 41, 42, 61, 62.
11. *CIG* 1720, 3771, και Κλεώνυμος, Μ. – Παπαδόπουλος, Χ., *Βιθυνικά, ή επίτομος μονογραφία της Βιθυνίας και των πόλεων αυτής* (Κωνσταντινούπολη 1867), επ. αρ. 3.
12. Κάσσιος Δίων, 78 (79).39.3 και 79 (80).7.3.
13. Ζώσιμος, *Νέα Ιστορία*, 1.35.
14. *CIL* III 326=*TAM* IV 1.31. Η τιμητική αυτή διάκριση είχε πραγματικό πολιτικό αντίκρισμα ως το 212, καθώς συνοδευόταν από προνόμια που είχαν μόνο η Ρώμη και οι αποικίες της. Όμως με την επέκταση του δικαϊώματος του ρωμαίου πολίτη σε όλους τους ελεύθερους κατοίκους της αυτοκρατορίας από τον Καρακάλλα, η εκχώρηση του προνομίου αυτού δεν επέφερε πλέον ουσιαστικές αλλαγές στη θέση της πόλης και των πολιτών της. Ενδεχομένως όμως να αποτελούσε ακόμη προϋπόθεση για την αναγόρευση της πόλης σε αυτοκρατορική πρωτεύουσα.
15. Εν τω μεταξύ είχε λάβει χώρα και η διοικητική μεταρρύθμιση του Διοκλητιανού, που διπλασίαζε τις επαρχίες και δημιουργούσε νέες διοικητικές ενότητες, τις «διοικήσεις» (*dioceses*).
16. *SGI* 1325.
17. Η εορτή αυτή ωστόσο ίσως τελικά να μην έλαβε χώρα, αφού δε μνημονεύεται πουθενά. Αντίθετα, στην αντίπαλή της Νίκαια, η τέλεση των Κομμοδείων είναι βεβαιωμένη.
18. Δίων Χρυσόστομος 72.12 και νομισματικές μαρτυρίες όπως *Recueil General* 121 (Κόμμοδου) και *SNG Copenhagen* 576, 577 (Σεβήρου Αλεξάνδρου).
19. Βλ. και Foss, C., *Nicomedia* (British Institute of Archaeology at Ankara, Monograph 21, London 1996), σελ. 29-43.
20. Βλ. αναλυτικά Traversari, G., *La Tyche de Prousius ad Hypium e la "scuola" microasiatica de Nicomedia* (*Rivista di Archeologia*, Supplement 11, Roma 1993).

Νικομήδεια (Αρχαιότητα)

Bibliography :

	Lang G.J. , <i>Klassische Antike Stätten Anatoliens. Band 2: Larissa-Zeleia</i> , Norderstedt 2003
	Foss C. , "The Persians in Asia Minor and the end of Antiquity", <i>English Historical Review</i> , 90, 1975, 721-747
	Dörner F.K. , <i>Inschriften und Denkmäler aus Bithynien</i> , Berlin 1941
	Foss C. , <i>Nicomedia</i> , London 1996, British Institute of Archaeology at Ankara, Monograph 21
	Vitucci G. , <i>Il regno di Bitinia</i> , Roma 1953
	Robert L. , "La titulature de Nicée et de Nicomédie : la gloire et la haine", <i>Harvard Studies in Classical Philology</i> , 81, 1977, 1-39
	Şahin S. , <i>Bithynische Studien / Bithynia Incelemeleri</i> , Bonn 1978
	Sherwin-White A.N. , <i>The letters of Pliny A historical and social commentary</i> , Oxford 1966
	Traversari G. , <i>La Tyche da Prusias ad Hypium e la "scuola" microasiatica di Nicomedia</i> , Roma 1993, Rivista di Archeologia, Supplement 11,
	Κλεώνυμος Μ., Παπαδόπουλος Χ. , <i>Βιθυνικά ή επίτομος μονογραφία της Βιθυνίας και των πόλεων αυτής</i> , Κωνσταντινούπολις 1867
	Ruge W. , "Nikomedeia", <i>RE</i> 17. 1, 1937/ 1971, 468-492
	Strobel K., Wirbelauer E. , "Nikomedeia", <i>NPauily</i> 8, 2000, 927-929

Webliography :

	Ancient Coinage of Bithynia, Nicomedia http://www.wildwinds.com/coins/greece/bithynia/nicomedia/t.html
	Asia Minor Coins-Photo Gallery http://www.asiaminorcoins.com/gallery/thumbnails.php?album=search&type=full&search=Nikomedia
	Coin Archives http://www.coinarchives.com/a/results.php?results=100&search=Nicomedia
	Nikomedia http://www.perseus.tufts.edu/cgi-bin/ptext?doc=Perseus%3Atext%3A1999.04.0006&query=head%3D%231849

Chronological Table

264 (ή 262) π.Χ.: Ίδρυση Νικομήδειας από το βασιλιά Νικομήδη Α'

149 π.Χ.: Οι κάτοικοι της Νικομήδειας επιτρέπουν στους εχθρούς του οχυρωμένου στην πόλη βασιλιά Προυσία Β' να εισέλθουν στην πόλη και να τον εκτελέσουν

74 π.Χ.: Ο Νικομήδης Δ' Φιλοπάτωρ πεθαίνει και η Βιθυνία περιέρχεται στη Ρώμη

73/72 π.Χ.: Ο Μιθριδάτης του Πόντου πολιορκεί και καταλαμβάνει τη Νικομήδεια

Νικομήδεια (Αρχαιότητα)

29 π.Χ.: Ίδρυση Βιθυνικού Κοινού με έδρα τη Νικομήδεια. Η Νικομήδεια νεωκόρος προς τιμήν του Αυγούστου

120 μ.Χ.: Η πόλη καταστρέφεται από σεισμό και ξαναχτίζεται με δωρεά του Αδριανού

258 π.Χ.: Επιδρομή και λεηλασία της πόλης από Γότθους

284 μ.Χ.: Η πόλη ανακηρύσσεται σε πρωτεύουσα του αυτοκράτορα Διοκλητιανού

303 μ.Χ.: Αρχίζουν στη Νικομήδεια οι μεγαλύτεροι διωγμοί κατά των χριστιανών